

”Älyllisen uteliaisuuden herättäminen menneisyyteen”



Akatemiaprofessori ja Tampereen yliopiston yleisen historian professori Marjatta Hieta on ansioitunut kaupunkihistorian ja tieteen historian tutkija. Hän väitteli aatehistorian alalta ja laajensi tutkimusalueitaan vertailevaan sosiaali- ja kulttuurihistoriaan. Hän on tutkinut kaupunkien infrastruktuurin rakentamista eri maissa, samoin päätöksentekoa ja asiantuntijaverkostoja sekä innovaatioiden leviämistä. Hietalalla on myös pitkä kokemus tiedehallinnosta. – Haastattelu Tiina Kinnunen.

■ *Mikä merkitys historialla on mielestäsi ihmisten jokapäiväisessä elämässä?*

Historia tarjoaa identiteetin rakennuspuita. Itselleni karjalaisuus on yksi identiteettini rakennuspuu. Karjalaisuus oli lapsuudessani ja nuoruudessani läsnä monella tavalla. Minä olen ajatellut, että kyllä minäkin selviän, kun raivaajasukupolvikin selvisi. Historioitsijana ymmärtää, kuinka moniulotteisesti ihminen kytkeytyy maailmaan: me jaamme maailman, Euroopan ja Suomen kulttuuriperintöä. Historia on elämäntutkimus ja maailmankuva.

■ *Mitä historia tieteenä mielestäsi on ja mikä on sen subde läbitieteisiin?*

Minulle historia on yhteiskunnan syvällistä ymmärtämistä. Historian kautta paljastuvat pitkän aikavälin kehityslinjat, ja se tarjoaa myös avaimen yhteiskunnallisten ilmiöiden vertailevaan tarkasteluun. Historia on minusta myös monikerroksinen, yhtä lailla pienen ihmisen arkielämän historiaa, lapsen historiaa kuin suurten valtiollisten järjestelmien historiaa. Puhumme globalisaatiosta kuin se olisi totta kaikilla tasoilla,

mutta totuus on, että kysymys on nimenomaan taloudellisesta globalisaatiosta. Kulttuurinen globalisaatio ei ole kaikessa laajuudessaan selvästikään toteutumassa, koska yhä enemmän etniset ryhmät ja pienet kulttuurit pitävät identiteetistään kiinni. Tämä osoittaa, kuinka menneisyys on monikerroksellinen.

Viime vuosina historiantutkimuksessa on yhä enemmän ja enemmän lähestytty kirjallisuutta ja sitä humanioran osaa, jota historia on perinteisesti ollut. Mutta katsoisin kuitenkin, että tuntematta yhteiskunnan rakenteita, yhteiskunnan monikerroksellisuutta, yhteiskunnan eri toimintoja ja niiden välisiä suhteita, eri toimijoiden välisiä suhteita ja jännitteitä eri yhteiskunnallisten ryhmien välillä ei voi ymmärtää historiaa. Sen tähden minusta yhteydet sosiaalitieteisiin ja valtiotieteisiin ovat aivan välttämättömät. Niillä opiskelijoilla, joilla ei ole käsitystä yhteiskunnan toimivuudesta, on todella vaikeaa ymmärtää historiaa. Säilyneet lähdeteokset on niin sirpaleisia, että täytyy olla käsitys, miten yhteiskunnat toimivat, ennen kuin menneisyyttä voi ymmärtää. Yhteiskuntatieteiden opintojen pitäisi aivan ehdottomasti olla osa historian opintoja.

Me olemme saaneet paljon hyvää kirjallisuustieteen metodeista, mutta näkisin, että jos historioitsija haluaa vaikuttaa laajemmin yhteiskunnassa, hänellä täytyy olla apunaan rakennepuita. Näitä ei saada kirjallisuustieteestä tai laajemmin kulttuurintutkimuksesta, vaan ne tulevat yhteiskunta- ja valtiotieteistä. Itse en olisi ilman sosiologiaa pystynyt ikinä tekemään historiantutkimusta, ja myös kansainvälisen politiikan tutkimus ja tilastotiede ovat olleet tärkeitä.

■ *Onko objektiivisuuden ja totuuden käsitteillä vielä merkitystä historiantutkimuksessa?*

Mielestäni objektiivisuuden vaatimus on aika vahva vaatimus, koska jos katsotaan maailmanhistoriallista kehitystä pitkällä aikavälillä, nähdään, että tulkinnat ovat muuttuneet jokaisella vuosikymmenellä. Jokainen aika tuo omat kysymyksenasettelunsa. Sanoisin, että historiantutkijan tehtävä on luoda mahdollisimman pysyviä tuloksia, että ne kestävät ainakin muutaman kymmenen vuotta.

Lopullisen totuuden esiin saaminen on tosi vaikeaa, ja minusta se pitäisi asettaa kyseenalaiseksi. Me voimme päästä johonkin likiarvoon todellisuutta tai objektiivisuutta. Tähän kysymykseen liittyvät tieteellinen rehellisyys ja tieteellinen nöyryys. Tieteellinen rehellisyys tarkoittaa mielestäni sitä, että tutkija yrittää lähestyä sitä, mikä olisi jonkin ilmiön tärkein selittäjä. Mutta väliin tulevia tekijöitä me emme aina kerta kaikkiaan saa mistään lähteestä esiin. Me yritämme päästä lähelle totuutta, mutta keinomme ovat niin rajalliset. Tutkijan etiikan kannalta on tärkeintä, että pyrkii saamaan mahdollisimman pitävän todistusaineiston.

■ *Onko historioitsijoilla yhteiskunnallista painoarvoa?*

Näyttää siltä, että päättäjien historiakuva muokkaa koulujen historianopetus ratkaisevassa määrin enemmän kuin populaareinkaan historiantutkimus. Jos halutaan vahvistaa historiatietoisuutta ja sitä kautta myös historiantutkimuksen asemaa Suomessa, on aloitettava kouluista. Olisikin tärkeää panostaa siihen, että historian opetus siirrettäisiin aineenopettajille ala-asteelta lähtien. Historianopettajia pitää myös kouluttaa seuraamaan tutkimusta – tohtoreita lukioihin! Lukiot voisivat myös tiivistää yhteistyötään yliopistoiden kanssa.

Historioitsijoilla on tärkeä rooli myös asiantuntijoina esimerkiksi hallinnossa ja suunnittelussa. Sieltä aikaperspektiivi puuttuu, ja käsitys kansainvälisistä kehityslinjoistakin tuntuu olevan hutera. Historiantutkijoiden kohdalla on vähintäänkin mielenkiin-

toista se, ettei tutkijoiden saama julkisuus ole vaikuttanut millään tavalla tutkimuksen saamiin resursseihin. Onko siis kuitenkin niin, että historia koetaan kuitenkin jonkinlaisena kuriositeettina? Tuntuu, ettei historiantutkijoiden ammattitaitoa ja ammatillisuutta aina tunnusteta.

■ *Mitä ajattelet historioitsijan suhteesta julkisuuteen, ja mikä on käsityksesi historian popularisoinnista?*

Suhde julkisuuteen on todella vaikea kysymys, ja olen pohtinut sitä vuosikausia. Minä olen henkilökohtaisesti tehnyt sen valinnan, että keskityn tutkimukseen; en voi palvella kahta herraa. Toisaalta tunnen, että minun olisi pitänyt osallistua paljon enemmän julkiseen keskusteluun. Kyllä historioitsijoilla on sekin velvollisuus. Mutta ongelmana on esimerkiksi ajan puute, kenenkään aika ei riitä kaikkeen. Suomessa historioitsijoiden näkyvyys julkisuudessa juontaa juurensa menneisyydestä, historioitsijoiden kahtalaisesta roolista tutkijoina ja valtiollisina toimijoina. Muualla, esimerkiksi Ruotsissa ja Saksassa, ammattihistorioitsijat osallistuvat paljon vähemmän.

Minusta historioitsijan ei kuulu historioitsijan roolissa ottaa kantaa kaikkeen mahdolliseen vaan ainoastaan siihen, mitä on tutkinut. Kansalaisina me voimme tietenkin ottaa kantaa mitä erilaisimpiin asioihin. Julkisuudessa, ja esimerkiksi toimittajilla, tuntuu olevan se käsitys, että historioitsijoiden pitää tietää kaikesta. Toimittajien koulutuksessa ei ehkä kiinnitetä riittävästi huomiota siihen, että pitäisi löytää asioita kommentoimaan niitä parhaiten tuntevat tutkijat.

Itse olen sanonut opiskelijoille, että jos alkaa kirjoittaa populaaria historiaa, saa julkisuutta, mutta se on pois vakavalta tieteeltä. Minusta popularisointi on pienen maan ongelma. Esimerkiksi amerikkalaiset kollegani eivät edes keskustele tästä ongelmasta. Toisaalta tiedon popularisointi on jätetty kansallisesta projektista: suomalaisilla tiedemiehillä oli kaksisuuntainen tehtävä toimia kansainvälisellä tasolla ja toisaalta kansallisella tasolla kansan sivistäjänä.

■ *Miten mielestäsi koulutetaan hyviä historiantutkijoita? Mikä merkitys ohjauksella on?*

Ohjaus on tietenkin tärkeää, mutta voi käydä myös niin, kuten mielestäni tällä hetkellä on vaarana, että ohjataan liikaa. Ohjauksen takia kaikkien opettajien työmäärä yliopistoissa on kasvanut huomattavasti. Kuitenkin oppiminen itsenäiseen työskentelyyn on kaiken a ja o. Tutkija tarvitsee syventymistä ja aikaa ideoiden kypsyttämiseksi. Opettajan tärkein tehtävä olisi herättää opiskelijoissa laaja kiinnostus mitä erilaisimpiin historiallisiin ilmiöihin, älyllinen uteliaisuus menneisyyteen. Opiskelijoiden toivoisi lukevan enemmän kirjoja ja tutkimusta. Olen huolestunut siitä, että meidän ajallemme tyypillinen lyhytjännitteisyys kostautuu tulevaisuudessa.

Opiskelijoiden pitäisi myös kirjoittaa vielä enemmän ja varhaisemmassa vaiheessa; tässä suhteessa meillä on oppimista englantilaisesta systeemistä. Ruotsalaisesta systeemistä voisimme ottaa oppia siinä mielessä, että heillä on tohtoriopinnoissa huomattavasti enemmän teoreettista ja metodikoulutusta. Tätä meillä on kaikilla tasoilla liian vähän. Tarvitaan harjoittelua erilaisilla aineistoilla ja tutustumista erityyppisiin historiallisiin teksteihin. Esimerkiksi Sveitsissä käydään opintojen aikana monta seminaaria ja perehdytään erilaisiin aineistoihin ja näkökulmiin.

Hyväksi historiantutkijaksi ei voi mielestäni tulla ilman mielikuvitusta, koska mielikuvitus on luovan prosessin edellytys. Tässä mielessä tutkijan ja taiteilijan välinen ero on aika pieni. Minusta tätä luovuutta voi opiskelijoissa kasvattaa, aivan kuten renessanssin taiteilijoissa, sijoittamalla heidät harjoittelemaan monilla materiaaleilla.

Nykypäivän nuorille tutkijoille ajatus siitä, että tutkimus on elämäntapa, on vieras. Luovan työn tekemistä ei voi kuitenkaan rajata kahdeksasta neljään, se vie koko elämän, tutkimuksen tekeminen on kokonaisvaltainen prosessi. Kun tutkija saa idean, hän kehittää sitä päivin ja öin; silloin kaikki muu pitää unohtaa tai lähes unohtaa. Idea vaatii kypsyttelyä, tuotekehittelyä, ja se vaatii aikaa. Aivot työskentelevät silloin-

kin, kun ei ole oman aineiston kanssa tekemisissä. – Olisi suositeltavaa lukea muidenkin alojen tutkimusta ja aikakauskirjoja.

Tällä hetkellä tämä luovan prosessin edistäminen kiinnostaa minua todella paljon. Aivotutkijoiden mukaan suurin osa aivokapasiteetistamme jää käyttämättä; sen käyttöön saaminen vaatii valtavan keskittymisen. Ainakin minun aivoni toimivat niin, että ne toimivat sitä paremmin, mitä enemmän niille syötetään tietoa. Kun teen yhtä asiaa, keksin samanaikaisesti monia muita asioita.

■ *Tehdäänkö Suomessa mielestäsi hyvää historiantutkimusta? Millaista hyvää tutkimus ylipäätään on?*

Mielestäni tehdään tosi hyvää tutkimusta, meillä ei ole mitään hävettävää. Tutkijakoulutuksemme, joka on perustunut henkilökohtaiseen ohjaukseen, on tuottanut hyvää tulosta. Esimerkiksi kaikki dosenttimme voisivat saada professuurin Amerikassa. Ongelma on oikeastaan vaan resursseissa. Virkarakennetta tulisi saada muutettua siihen suuntaan, että ihmisille saataisiin pysyviä työpaikkoja.

Väitöskirjojen taso on korkea, vaikka esimerkiksi metodiopintoja on ollut vähän. Se on perustunut siihen, että ihmiset ovat tehneet ankarasti työtä; nyt tässä uudessa tohtorikoulutuksessa annetaan enemmän valmiina, esimerkiksi ohjaajien kautta saadaan valmiita kontakteja. En tiedä, onko se hyvä, mutta onhan niinkin, että jos esi-isät ovat nähneet nälkää, meidän ei tarvitse kärsiä samalla tavalla. Selvää on, että jos mennään samaan systeemiin kuin esimerkiksi Hollannissa, että väitöskirja on saatava valmiiksi neljässä vuodessa, väitöskirjoista tulee englantilaisen ja amerikkalaisen mallin mukaan lähinnä opinnäytteitä. Tällöin varsinaisen tutkimuksen painopiste siirtyy väitöksen jälkeiseen aikaan.

Hyvä tutkimus ylittää kansalliset rajat. Ajankohtaiset aiheet tulevat kansainvälisestä tutkimuksesta ja laajemmin eurooppalaisesta keskustelusta. Ammattihistorioitsija kirjoittaa kansainväliselle tutkijayhteisölle ja siellä testataan, mitä uutta tutkimus tuo his-

torian suureen tulkintojen viidakkoon. Minä tähtään ainakin siihen, että kirjani arvioidaan kansainvälisissä julkaisuissa. Se on se palkinto, minkä saan. Suomi on niin pieni maa, piirit ovat niin pienet, täällä kaikki tuntevat kaikki ja erilaiset etukäteisarviot vaikuttavat niin paljon. Historioitsijajoukkomme on yhden kampuksen kokoinen. Viiteryhmäni on lähes aina ollut Suomen ulkopuolella, sillä sieltä olen saanut rakentavaa kritiikkiä ja joskus jopa kiitosta.

■ *Onko suomalaisessa historian tutkimuksessa nähtävissä buolestuttavia kehityskulkuja?*

Mikrohistoriallisen tutkimuksen kautta on levinnyt ajatus siitä, että yksi aineisto riittää jopa jonkinasteisiin yleistyksiin. Tutkimusta tehtäessä ei välttämättä lainkaan mietitä, onko aineisto riittävä todistamaan sitä, mitä halutaan todistaa. Minusta on uhakuva, jos ei mietitä aineiston edustavuutta. Itse suosittelen tutkimusta, jossa käytetään tapauksia esimerkinomaisesti.

Mikrohistoriallisessa tutkimuksessa kiehtoo varmasti ainakin se, että se on niin todella helppoa verrattuna siihen, että käyttää laajoja aineistoja ja valitsee esimerkiksi vertailevan näkökulman. Olen tehnyt monenlaista tutkimusta ja helpointa on tehdä tutkimusta yhdestä henkilöstä tai yhdestä ilmiöstä.

Resurssit ovat tietenkin ongelma. Yhteiskunnan tehtävä on tukea kansallisesti ja kansainvälisesti merkittävää historian tutkimusta. Esimerkiksi kielentarkastukseen ja käännöksiin pitäisi ehdottomasti saada resursseja, jos suomalaisten halutaan osallistuvan kansainväliseen keskusteluun humanistisissakin tieteissä. Resurssien puutteessa on kysymys myös siitä, ettei ymmärretä humanistisen ja luonnontieteellisen tutkimuksen eroja. Humanistista tutkimusta tehdään usein yksin, eikä tutkimus ole mikään raportti vaan se vaatii luovaa kirjoittamista, mikä on vieraalla kielellä todella vaikeaa.

■ *Mikä merkitys sukupuolella on historian tutkimuksessa?*

Naisten asema suomalaisessa historioitsijayhteisössä on nyt parempi kuin se on ollut. Monta kertaa olen joutunut miettimään, kuinka jaksan yksin naisena. Aivan fantastista on, että naispuolisilla historian tutkijoilla on nyt omia verkostoja. On aivan välttämätöntä, että naiset tukevat toisiaan.

Minusta naispuolisten tutkijoiden tapa tehdä tutkimusta ei eroa miesten tavasta. Aiheiden valinnassa kyllä näkyy eroja: kulttuuri- ja sosiaalishistorialliset teemat kiinnostavat naisia. On tärkeää katsoa naisia toisaalta tutkijoina ja toisaalta tiedeyhteisön jäseninä. Tieteellisessä keskustelussa me olemme mielestäni olleet tasa-arvoisia, mutta samaa ei voi sanoa naisista tiedeyhteisön jäseninä. Käytännön asioissa naisille on asetettu korkeampi rima. Naisille ei ole sallittu samaa kuin miehille, esimerkiksi opetusta ei ole voinut jättää väliin. Minulla on ollut tunne, etten voi koskaan tehdä yhtään virhettä tai jättää mitään hoitamatta. Asian tuntijalausunnoista muistan omalta kohdaltani esimerkiksi, kuinka miespuolisen kollegani todettiin olevan monipuolinen, kun minun sen sijaan mainittiin hajottavan itseäni.

Kun sitten arvioidaan naishistorian tutkimuksen merkitystä historian tutkimukselle, on todettava, että se on aivan ehdottomasti rikastuttanut historiatiedettä. Se on tuonut kymmeniä uusia näkökulmia yhteiskunnan tulkintaan. Esimerkiksi hyväntekeväisyys, terveydenhuollon ja sosiaalityön historia on tuotu painokkaasti naishistorian myötä tutkimukseen. Verkostojen ja epävirallisten organisaatioiden tutkiminen yhdistettynä naistutkimukseen on tuottanut todella uutta tietoa. Naishistoriassa on tietenkin olemassa ghettoutumisen vaara; pitää tutkia muitakin kuin naisia. ■